

عوامل توسعه نیافتگی نواحی مرزی (مطالعه موردی: شهرستان های مرزی استان کرمانشاه)

سید عباس احمدی^۱، بهادر زارعی^۲، محمد رئوف حیدری فر^۳، آئیژ عزمی^{۴*}، سیروس فهیمی^۵

۱. استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. دانشیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۴. دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

۵. دانشجوی دکتری گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: a.azmi@razi.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳ شهریور ۱۴۰۰
تاریخ پذیرش: ۲۴ دی ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: برنامه ریزی برای توسعه مناطق محروم و غیر برخوردار به علت جایگاه شان در توسعه و امنیت در بسیاری از کشورها از جمله ایران به ویژه مناطق مرزی کرمانشاه ضرورت تام یافته است.

هدف: هدف تحقیق بررسی عوامل توسعه نیافتگی نواحی مرزی در شهرستان های مرزی استان کرمانشاه است.

روش شناسی: این پژوهش به لحاظ روش توصیفی- تحلیلی و به لحاظ هدف توسعه ای کاربردی می باشد. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه ای و میدانی می باشد که از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه جهت جمع آوری داده ها و جهت تجزیه و تحلیل داده ها از نرم پافزار SPSS استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل خبره های محلی در زمینه مطالعات مرزی و مدیران ارشد استان و نواحی مرزی کرمانشاه می باشد، که با استفاده از نمونه گیری هدفمند ۳۵۰ نفر از بین آنها انتخاب شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: این تحقیق در شهرستان های مرزی استان کرمانشاه انجام شده است.

یافته ها و بحث: نتایج به دست آمده حاکی از این است که مناطق مرزی از لحاظ برخورداری در وضعیت محروم قرار دارند و همچنین از ظرفیت های این مناطق به نحو درستی استفاده نشده است. علل و ریشه های توسعه نیافتگی استان با توجه به ماهیت و نوع ارتباطشان در چهار دسته بندی کلی «عوامل اجتماعی- فرهنگی»، «عوامل سیاسی ایدئولوژیک و امنیتی»، «جنگ و پیامدهایش» و در نهایت «عوامل مربوط به دولت و مدیریت توسعه» قابل شناسایی هستند.

نتیجه گیری: ریشه ای ترین علل وضعیت کنونی استان را می توان در نظام معیشتی عشایری، جنگ تحمیلی، نگرش تاریخی تساوی اقتدار با امنیت و تسلط نگرش ایدئولوژیک به جای شایسته سالاری در انتصابات و مهمتر از همه وجود انواع «اختلالهای ارتباطی» در سطوح مختلف در استان جستجو کرد. تعدادی از عوامل از جمله نظام معیشتی، جنگ تحمیلی و بینش تساوی اقتدار با امنیت هر چند آثارشان کاملاً از بین نرفته اما اکنون خود آن ها به عنوان عامل تداوم اثرات، دیگر نقش جدی و موضوعیتی ندارند. اما بقیه عوامل یاد شده، بویژه انواع اختلال های ارتباطی در سطوح مختلف همچنان نقش بازی می کنند.

کلیدواژه ها: توسعه، توسعه نیافتگی، نواحی مرزی، شهرستان های مرزی، استان کرمانشاه.

مقدمه

توسعه و توسعه نیافتگی را باید ساختاری متمایز ولی وابسته به یکدیگر دانست که کل واحدی را تشکیل می دهند. تفاوت مهم بین این دو در آن است که ساختار توسعه یافته، به خاطر ظرفیت درونی رشد خود، ساختار مسلط است، در حالی که ساختار توسعه نیافته، به دلیل آنکه پویایی آن از خارج القاء می شود، ساختار وابسته است. این امر در روابط میان کشورها، مناطق و گروه ها و فعالیت های اجتماعی درون یک جامعه صادق است (Hunt, 2019: 242).

تعریف کلاسیک توسعه، با رشد مجموعه ای اقتصادی، همراه با تقسیم کما بیش متعادل ثروت اضافی است که موجب بهبود کلی در سطح زندگی و تغییر در ساختار جامعه می شود. در برابر این تعریف کاملا اقتصادی که منشاء غربی دارد بانک جهانی در سال ۱۹۹۰ مفهوم رشد انسانی را مطرح ساخت که بیشتر بر گسترش امکانات انسانی در زمینه های امید به زندگی، آموزش، کار و سطح زندگی توجه دارد (Farid, 2002).

یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یک پارچه بودن آن در رفع عدم تعادل های اقتصادی و اجتماعی مناطق است. نابرابری های منطقه ای در بسیاری از کشورها، به عنوان چالشی اساسی در مسیر توسعه تلقی می گردد. به ویژه برای آن دسته از کشورها که قلمرو آن ها، مناطق جغرافیایی وسیعی را شامل می شود. این نابرابری ها برای رسیدن به توسعه پایدار متعادل و متوازن، تهدیدی جدی است و دستیابی به وحدت و یک پارچگی ملی را (که از اهداف نهایی پایداری و سلامت کلی است) دشوار می کند. چرا که هماهنگی ملی و بخشی با واقعیات منطقه ای ضروری است. همچنین لازم است که در چارچوب سیاست های توسعه کلی، به توسعه منطقه ای نیز توجه شود تا از این رهگذر، بتوان سیاست کلان را با قابلیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه سازگار کرد (Shahraki & et al., 2012, Bayat, 2018).

مهمتر اینکه در امر توسعه یافتگی مردمی که در مناطق پیرامونی کشورها زندگی می کنند به طور معمول از کانون توجه برنامه ها و سیاست گذاری های توسعه دور هستند. همین امر سبب می شود سطح توسعه اجتماعی و اقتصادی آن ها کاهش یابد (Todaro, 2017: 23).

این عدم توجه به نواحی پیرامونی به ویژه مناطق مرزی در طول تاریخ در روند توسعه ای این نواحی اختلال ایجاد کرده است و باعث کمبودهای بالقوه از جمله فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه در این نواحی استراتژیک شده و زمینه را برای معضلات و نابسامانی هایی چون قاچاق کالا، مهاجرت، شورش و ناامنی فراهم کرده است (Zaki, Pashaloo, 2012). مجموعه ای از تضادهای مشترک بین ایران و کشورهای همسایه منجر به عدم توسعه مناطق مرزی شده است. (Haji yousefi & Narovi, 2021: 61). دارا بودن پیوند طبیعی با فراسوی مرز، سرمایه گذاری پایین در منطقه (به دلایل امنیتی و غیره)، دارا بودن پیوند قومیتی با فراسوی مرز، تأثیرپذیری از سیاست ارتباطی نسبت به کشور هم مرز، دارای پیوندهای تاریخی با فراسوی مرز، آمیختگی زندگی بازیگران با مرز، منطقه ای با وسعت توافق شده و در آخر قرارگیری در خط مقدم حمله و جنگ، مولفه های موثر توسعه منطقه مرزی هستند (Jan Parvar & et al., 2021: 116).

بازی بزرگ ژئوپلیتیکی بریتانیا و روسیه در سده نوزدهم میلادی از دلایل عمده ناامنی و توسعه نیافتگی سیستان و بلوچستان بزرگ بوده است (Vali van Zamani & et al., 2022, 127). از سوی دیگر تشدید رقابت روسیه، هند، آمریکا در منطقه، افزایش حساسیت های ناسیونالیستی ناشی از نفوذ فرهنگی کشورهای دیگر، عدم تعادل بخش تجاری و خطر بدهی خارجی از جمله علل و موانع توسعه مناطق است. راهبردهای ملی توسعه در ایران با ارائه درکی جامع از قوت ها و ضعف های داخلی سرزمین و تهدیدها و فرصت های خارجی و نیز آسیب های ناشی از برنامه ریزی انسانی در فضای جغرافیایی، زمینه را برای ارائه یک مدل راهبردی منطبق بر واقعیت های جغرافیایی و آمایش سرزمین در فضای سرزمینی ایران فراهم می نماید. (Rashidi & Delalat, 2021: 254).

با توجه به مدل مرکز پیرامون، مناطق مرزی کشور ما بیشتر در معرض توسعه نیافتگی هستند. مورد غفلت واقع شدن. عقب ماندن از کاروان توسعه. استان کرمانشاه یکی از استان های مرزی غرب کشور است که مرز مشترک با عراق

دارد که در پی قرار داد ۱۹۷۵ الجزایر با در نظر گرفتن پروتکل الحاقی ۱۳ ژوئن ۱۹۷۵ در تاریخ ۲۱ دسامبر ۱۹۷۵ مرزهای این استان هم تعیین حدود شده اند (Heidari Far, 2016).

لذا سوال اصلی تحقیق این است که عوامل توسعه نیافتگی نواحی مرزی در شهرستان های مرزی استان کرمانشاه چه می باشند؟

در زمینه تعیین توسعه مناطق و توسعه یافتگی و بررسی نابرابری بین آنها تحقیقاتی در داخل و خارج انجام شده است. در مطالعات خارجی می توان به مطالعات در زمینه داخلی منصوری ثالث (۱۹۹۶) شهرستان های استان تهران را رتبه بندی و نابرابری بین آنها را بررسی کرد. شکویی و کاظمی شاخص ناموزون موریس را برای مناطق شهری قم محاسبه کرده و آنها را در ۵ گروه برخوردار، نیمه برخوردار، بینابین، نیمه محروم و محروم تقسیم کرده اند (Shakoei & et al., 2002). میر نجف موسوی (۲۰۰۳) نواحی ایران را از لحاظ توسعه یافتگی در ۳۲ شاخص مورد سنجش قرار داده است و مناطق مختلف را بر اساس شاخص های مختلف توسعه رتبه بندی کرده است. یافته ها حاکی از این است که نابرابری های ناحیه ای در ایران با نابرابری های جغرافیایی همراه است. محمدی و فیضی در پژوهشی با عنوان تعیین سطح توسعه یافتگی شهرستان های استان کرمانشاه با استفاده از شاخص HDI و ۳۵ شاخص شهرستان های استان کرمانشاه را مورد بررسی قرار داده اند. به این نتیجه رسیدند شهرستان های استان به لحاظ برخوردار از شاخص های یکسان و برابر نیستند. ضریب توسعه شهرستان ها در مجموع شاخص ها از حداقل ۰,۲۴ تا حداکثر ۰,۶۶ نوسان دارد (Mohammadi, Feizi, Mohammad & Nazm Far: 2012).

دادگر (۲۰۱۷)، امروزه توسعه منطقه ای و توسعه پایدار از مفاهیم مورد توجه در سیاست گذاری در ابعاد کلان است که براساس آن توجه به توزیع بین منطقه ای منابع در جهت دستیابی به توسعه همه جانبه و استفاده از قابلیت های مناطق مختلف در رسیدن به اهداف توسعه، به عنوان محورهای مهم تصمیم گیری مطرح می شوند، از آن جا که ارتقای بهره وری، سرمایه گذاری در منابع انسانی، ایجاد فضای قابلیت زایی که افراد را قادر به حداکثر بهره برداری از ظرفیت هایشان می سازد، پایداری بین نسلی و همچنین توانمندسازی، همگی در سایه دسترسی برابر به فرصت ها قابل تعریف هستند، توجه به بخش ها و مناطق مختلف برای یکسان سازی فرصت ها از اولویت های هر جامعه ای است که می خواهد با رویکرد توسعه انسانی به توسعه دست یابد.

سردار شهرکی و همکاران (۲۰۱۳)، یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یکپارچه بودن آن در رفع عدم تعادل های اقتصادی و اجتماعی مناطق است. نابرابری های منطقه ای در بسیاری از کشورها، به عنوان چالشی اساسی در مسیر توسعه تلقی می گردد. به ویژه برای آن دسته از کشورها که قلمرو آنها، مناطق جغرافیایی وسیعی را شامل می شود. این نابرابری ها برای رسیدن به توسعه پایدار متعادل و متوازن، تهدیدی جدی است و دستیابی به وحدت و یکپارچگی ملی را (که از اهداف نهایی پایداری و سلامت کلی است) دشوار می کند. چرا که هماهنگی ملی و بخشی با واقعیات منطقه ای ضروری است. همچنین لازم است که در چارچوب سیاست های توسعه کلی، به توسعه منطقه ای نیز توجه شود تا از این رهگذر، بتوان سیاست کلان را با قابلیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه سازگار کرد.

جعفری و همکاران (۲۰۱۷)، در مطالعه ای شهرستان های استان ایلام در زمینه برخورداری از خدمات بهداشتی و درمانی را رتبه بندی کردند. نتایج مطالعه آنها نشان داد برخورداری از خدمات بهداشتی و درمانی در استان ایلام به صورت متوازن نبوده و اختلاف زیادی بین شهرستان ها مشخص گردید.

بهرامی (۲۰۱۳)، در مقاله ای تعیین میزان توسعه یافتگی دهستان های شهرستان روانسر را با روش تاپسیس مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد نبود خدمات کافی و توزیع نابرابر آن، روند مهاجرت را در این شهرستان گسترش داده است.

احمدی و همکاران (۲۰۱۹)، هدف پژوهش خود را بررسی عوامل تأثیرگذار بر ضعف گردشگری در طرح های توسعه شهری استان کرمانشاه قرار داده. نتایج نشان داد و به این نتیجه دست یافته که بین مؤلفه های اصلی پژوهش و ضعف گردشگری در طرح های توسعه شهری استان کرمانشاه رابطه معناداری وجود دارد.

بنابراین گرچه آمایش مناطق مرزی یک نوع فن برنامه ریزی است، اما خود بر پایه‌های نظری و متدولوژی علمی خاصی متکی است که ضمن تحلیل و تفسیر شرایط و ویژگی‌های مناطق مرزی، موانع توسعه و امنیت را توأمان در نظر گرفته و برای آن‌ها راه حل‌های یک‌پارچه ارائه می‌دهد تا اهداف توسعه و امنیت در مناطق مرزی را بر یکدیگر منطبق سازد. بنابراین می‌توان آمایش را نوعی برنامه ریزی راهبردی-فضایی و «آمایش مناطق مرزی» را نوعی برنامه ریزی راهبردی در فضاهای مرزی کشورها دانست (Ezati et al., 2011:7).

بطور کلی می‌توان گفت پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با مناطق مرزی برای اولین بار ریشه در تفکرات نظریه‌های مکان مرکزی، به ویژه والتر کریستالر (۱۹۳۳) دارد، به واقع او سعی داشت علت عدم تعادل‌های منطقه‌ای را در میان مناطق مرکزی و مناطق مرزی تجزیه تحلیل کند (Maatof, 2000:486). بعدها کسانی با پایه قرار دادن مطالعات کریستالر، سعی کردند تعادل‌های منطقه‌ای در مناطق مرزی را مورد توجه قرار دهند، که عبارت اند از: «نیلز هانسن» در سال ۱۹۷۸، پس از انجام مطالعات میدانی گسترده‌ای در مرزهای کشورهای آلمان، فرانسه و سوییس، ویژگی‌های مناطق مرزی را مورد توجه قرار داده و آن‌ها را بر اساس نظریه‌های مکان مرکزی «کریستالر» و قطب رشد «پرو» تجزیه و تحلیل کرد. وی در مطالعات خود به نکات مثبت و منفی مناطق مرزی و تحلیل آن‌ها از دیدگاه «کریستالر»، «لوش»، «ژاندارم»، «بودویل»، «اوربان» و «پرو» می‌پردازد. او نکات مثبت مرزها را که در کنار مرزهای سیاسی باثبات قابل تصورند، عبارت از توسعه‌ی فعالیت‌های تجاری و فرهنگی مرزی که شعاع نفوذی در کشور مجاور پیدا می‌کنند، و درآمدهای حاصل از دریافت عوارض، برمی شمارد (Andalip, 2001:37-39).

کاویانی راد (۲۰۱۱)، توسعه پایدار چندین مولفه دارد از قبیل توسعه پایدار زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که کاویانی راد در خصوص توسعه پایدار زیست محیطی و امنیت انسانی بیان می‌کند که: یکی از مقوله‌های مورد توجه توسعه پایدار که شاید بیشتر از دیگر مقوله‌ها زمینه‌ی ضروری برای بحث توسعه پایدار را فراهم کرد ابعاد زیست محیطی است. امنیت زیست محیطی، حمایت از منافع حیاتی فرد، جامعه و محیط در برابر تهدیدات پویای انسانی و طبیعی در محیط زیست است. امنیت زیست محیطی، حفاظت از محیط زیست، منافع حیاتی شهروندان، جامعه و دولت در برابر تأثیرات (منفی) داخلی و خارجی و فرایندهای نامطلوب روند توسعه است که سلامت انسان، تنوع زیستی و عملکرد پایدار زیست بوم‌ها و بقای بشر را تهدید می‌کند (Kaviani Rad, 2000:122). بدی نیز برای شناسایی تأثیرات سیاسی - امنیتی بازارچه‌های مرزی در مناطق روستایی مرزنشین، از الگوی مفهومی استفاده نموده که در آن بازارچه مرزی به عنوان عامل توسعه‌ای، به تغییرات سیاسی- فضایی در سطح روستاهای پیرامون دامن می‌زند. این تغییرات اگر در زمینه زیرساخت، خدمات روستایی، بهبود ساخت و ساز در روستا و روابط بین کشوری (اعم از اقتصادی، سیاسی، فرهنگی) به صورت مثبت عمل کند، سبب ارتقاء توسعه سیاسی- فضایی در سطح نواحی روستایی مرزنشین می‌شود (Badri et al., 2017).

رهنما و همکاران (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان «نقش شهرهای مرزی در فرایند جهانی شدن و توسعه منطقه‌ای ایران مطالعه موردی؛ شهرهای مرزی استان خراسان رضوی»، ابتدا مسئله جهانی شدن شهرهای مرزی ایران در استان خراسان (باجیگران، لطفآباد، سرخس و تایباد) را با توجه به نظریه‌های موجود تحلیل کردند. همچنین با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه، چشم انداز مناسبی از توانایی‌ها و ظرفیت‌های محلی درباره‌ی کارکرد دروازه‌ها و نقاط گره‌ای شهری در توسعه منطقه‌ای گردآوری کردند.

رحمانی فضلی، سعیدی (۲۰۱۵)، پیوستگی توسعه و امنیت مناطق مرزی جستاری در مفهوم شناسی آموزه‌های فرهنگی مهاجر، تحریک از خارج، ضعف و اختلال در فرایندهای درونی سازی (و بومی سازی) ارزش‌ها، ضعف و نارسایی در نظام کنترل و نظارت غیر رسمی جامعه، کاهش احساس مسئولیت و تعهد و وجدان اجتماعی و کاهش همبستگی و انسجام اجتماع امنیت عمومی و انضباط اجتماع روبرو است، نباید تنها نواحی مرزی و مرزنشینان مورد سرزنش قرار گیرند. گاهی به دلایلی، برخی کارشناسان و دست اندرکاران امور توسعه، مرزهای کشور را «ناامن» تعریف می‌کنند،

و از نظر نراقی، رشد دارای مفهوم کمی اقتصادی - تکنولوژیکی است و بر افزایش تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه اطلاق می‌شود و نمی‌تواند به خودی‌خود به توسعه جامعه بینجامد (Naraghi, 1993: 29-30). شومپیتر رشد را تغییرات آرام، تدریجی و بلندمدت در شرایط اقتصادی در نتیجه افزایش تدریجی نرخ پس‌اندازها و جمعیت می‌داند. برخی دیگر مانند آرتور لویی، در آثار خود از واژه‌های رشد، پیشرفت، ترقی و توسعه به‌طور مترادف استفاده کرده‌اند (Gharebaghian, 2002: 7-8).

بنابراین می‌توان گفت که توسعه جریانی تک بعدی مانند رشد تولید نیست بلکه، جریانی چند بعدی است که در آن، مجموعه نظام فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هماهنگ و متناسب با نیازهای اساسی انسان ارتقاء یافته و از این‌رو، ظرفیت‌های جدیدی در جامعه ایجاد می‌شود به طوری که کل جامعه را در وضعیت بهتر و مطلوب‌تری نسبت به گذشته آن قرار می‌دهد. بنابراین توسعه باید حداقل سه جنبه عمده اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را دربرگیرد (Fani, 2015: 23).

به رغم تلاش‌هایی که پس از انقلاب اسلامی در جهت رفع محرومیت از مناطق کمتر توسعه یافته انجام شده است، گستره‌ای از کشور که شامل حوزه‌های مهمی هم‌چون مناطق و نواحی مرزی می‌باشد، به دلایلی از قبیل انزوای جغرافیایی، ناهماهنگی‌ها، ناامنی‌های ناشی از جنگ تحمیلی و عوامل محدود کننده امنیت سرمایه‌گذاری از چرخه توسعه بازمانده‌اند و علی‌رغم وجود قابلیت‌های فراوان، شاخص‌های توسعه در آنها در سطح مطلوبی نیست (Mirmohammadi, 2007: 1). شاخص‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و فضایی حاکی از آن است که ایران دارای ساختار فضایی مرکز - پیرامون هم در مقیاس ملی و هم در مقیاس منطقه‌ای و محلی است. در سطح کلان ملی، بخش مرکزی در مقایسه با بخش پیرامون، از توسعه یافتگی بیشتر و درجه دسترسی بالاتر به مزایای توسعه و منابع ملی برخوردار است. این نسبت در مناطقی از حاشیه که از حیث متغیرها و نیروهای ژرف با بخش مرکزی نامتجانسانند، به کمترین میزان می‌رسد؛ این نابرابری شائبه وجود تبعیض در سیاست و اقدامات اجرایی دولت مرکزی را تقویت و اعتماد بخش حاشیه را از بخش مرکزی و دولت مرکزی سلب می‌کند و پتانسیل واگرایی را در این مناطق افزایش می‌دهد (Hafez Nia, 2001: 186-187) برخی مطالعات انجام شده عدم تعادل و شکاف نابرابری‌های منطقه‌ای در کشور را حتی بیشتر از ۱۰ برابر دانسته و اعلام می‌کنند که در توسعه کشور الگوی مرکز - پیرامون حاکمیت شدیدی دارد، به طوری که بیشتر شهرستان‌های عقب‌مانده در نواحی حاشیه‌ای و مرزی کشور و در مناطق کوهستانی واقع شده‌اند (Kalantari, 1998: 193). عدم تعادل منطقه‌ای آثار و عواقب زیان‌بار فراوانی برای کشور به دنبال دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود: افزایش فرآیند تمرکزگرایی، افزایش بسترهای نارضایتی‌های اقتصادی - اجتماعی، ادامه روند مهاجرت‌ها، افزایش فرآیند واگرایی و مرکزگرایی در مناطق، افزایش احساس تبعیض و فاصله طبقاتی، گسستگی پیوند ارگانیک بین بخش‌های مختلف اقتصادی و مناطق مختلف کشور، افزایش تخریب محیط زیست و فشارهای اکولوژیکی به ویژه در اثر رشد بی‌رویه شهرهای بزرگ، عدم بهبودی در وضعیت اشتغال و ادامه روند بیکار توزیع نامتوازن جمعیت و تخلیه برخی از بخش‌های کشور (Ahmadi Poor & et al., 2007: 6).

در خصوص نظریات متمرکز بر همگرایی منطقه‌ای فعالیت‌ها، نظریات نئوکلاسیک و نظریات رشد درونزا مقبولیت بیشتری داشته‌اند در نظریه نئوکلاسیک متعارف، تولید در بازار رقابت کامل، به صورت همگون و با بازده ثابت به مقیاس مشخص می‌شود. مزیت رقابتی هر منطقه توسط توزیع فضایی فعالیت (تمرکز آنها)، استعدادها طبیعی و دسترسی به عوامل تولید به دست می‌آید. از این‌رو، فعالیت‌ها در مناطق خاصی متمرکز می‌شوند و الگوهای تمرکز صنایع، به صورت برونزا الگوهای مزیت رقابتی اقتصاد را تعیین می‌کند (Karimi Moghani & Barati, 2017: 6).

«ماکس وبر» بر زندگی عقلایی انسان در جامعه تاکید دارد. این پویا عقلایی شدن جهان به این معنی است که قدرت به میزان زیادی از دست رهبران سیاسی سنتی خارج شده و در اختیار نظام دیوان‌سالاری و سازمان‌های رسمی

1- Progress

2- Advancement

که بیش از پیش تبلور عقلانیت بودند قرار گرفته است. همزمان با افزایش فردگرایی سلطه دیوانسالاری نیز فزونی می‌یابد و این تنها یکی از جنبه‌های فرایند مورد اشاره است (Rox Bro, 2020: 18).

«دورکیم» واقعیت اصلی در گذار از جامعه سنتی به صنعتی را از میان رفتن پیوندهای کهنه مبتنی بر انسجام مکانیکی می‌داند این پیوندها افراد را در اجتماع ماقبل صنعتی که دارای بافت متجانس هستند به یکدیگر مربوط می‌سازد. در جامعه سنتی پیوندهای بین افراد بر اساس مجاورت مکانی و آشنایی شخصی است و با ظهور دگرگونی‌هایی همراه با پیدایی جامعه جدید و به ویژه شهرنشینی از هم می‌گسلد. این تغییرات به دگرگونی جامعه سنتی منجر شده است و فرد، دیگر قادر نیست برای هدایت روحی و اخلاقی از کلیسا کمک بگیرد (Rox Bro, 2020: 19) «دورکیم» یکی از نخستین نظریه پردازان معتقد به ایجاد سازمان‌های صنفی است و خواهان یکپارچگی مجدد اجتماعات انسانی در اطراف محور سازمان‌های صنفی است که در محل‌های کار، شکل می‌گیرد. به عقیده وی ناهنجاری راه را برای برقراری یک نظم اخلاقی نیرومند مهیامی‌سازد. این راه‌حل با پروتستانتیزم فردگرایانه ماکس وبر و تاکید کانت بر اخلاق فردی کاملاً مغایر است. اما این نظریات شالوده‌ای را برای نقد محافظه‌کارانه جامعه صنعتی جدید به وجود آورده است (Rox Bro, 2020: 20).

«مارکس» نیز نگران نبود یک تجمع واقعی بین مردم جوامع صنفی بود. وی این حالت از خودبیگانگی را ناشی از تقسیم جامعه به طبقات متخاصم و متضاد می‌دانست. به عقیده وی سلب مالکیت ابزار تولید از کارگران و تبدیل شدنشان به صورت مزدور و فروشنده کالایی به نام نیروی کار آنها را از خود و جامعه بیگانه می‌کند. به نظر «مارکس» ریشه اصلی از خودبیگانگی را باید در شکل جدید جامعه طبقاتی یعنی جامعه سرمایه‌داری دانست که ویژگی اساسی آن تبدیل هر چیز به کالا است. برای اولین بار در تاریخ، شکل قالب سازماندهی کار فروش نیروی کار به عنوان کالا بود. به دنبال غلبه بر حالت از خودبیگانگی و ایجاد یک جامعه انسانی واقعی بود که ویژگی آن القاء تدریجی تقسیم کار طبقاتی است (Rox Bro, 2020: 21).

«مارکس» و «ماکس وبر» هر دو تحت تاثیر نیروی بالقوه تولید سرمایه‌داری قرار گرفته بودند. «مارکس» عقیده داشت که رشد پویا و ذاتی سرمایه‌داری شرایط زوال آن را پدید می‌آورد. به نظر «مارکس» قانون بنیادی توسعه سرمایه‌داری، نیاز ضروری به انباشت سرمایه است. بنابراین به منظور خنثی کردن گرایش نرخ سود به نزول در دراز مدت باید نسبت سرمایه به دستمزدها به طور مداوم افزایش یابد. این امر در جریان گذار از یک سلسله دوره‌های تجاری رخ می‌دهد که در کوتاه مدت به همراه خود بحران‌های سیاسی و اقتصادی پدید می‌آورد و در درازمدت به عمومی شدن موسسات صنعتی همگنی نیروی کار و سوق دادن آن به سوی اختلاف فزاینده‌ای می‌انجامد (Rox Bro, 2020: 22).

«مارکس» - «ماکس وبر» و «دورکیم» به رغم اختلاف در جهت‌گیری‌های نظری بر وقوع یک دگرگونی عظیم در جوامع اروپای غربی که یک جامعه سنتی را به یک جامعه مدرن تبدیل کرده است، اتفاق نظر دارند. این دوگانگی توسط جامعه‌شناس آلمانی تونیس تحت عنوان گذار از اجتماع (به جامعه توصیف شده است (Rox Bro, 2020: 24) یکی از موضوعات مهم آن در مبحث مدیریت سرزمین، ایجاد یک توسعه متوازن در سطح سرزمین است. به طور کلی توسعه در قالب تقسیمات کشوری در ارتقای سطوح تقسیمات در چارچوب فرایند تمرکززدایی صورت می‌گیرد. در واقع نظام سیاسی- اداری می‌تواند کشور را به سمت و سوی توسعه پایدار سوق دهد، نظامی است که با تحقق بخشیدن به سیاست‌های تمرکززدایی، اختیارات مشخص و نسبی به استان‌ها واگذار نموده تا بتوانند در امور مربوط به محل خویش، فارغ از دخالت مستقیم دولت مرکزی، تصمیم گیرنده و مجری باشند. تلاش برای اصلاح و بهبود سیستم تقسیمات اداری- سرزمینی به منظور توسعه از سیاست تمرکز زدایی ناشی می‌شود که در آن ساکنان محلی علاقمند به مشارکت در مدیریت امور محلی هستند (Creagna, 2001: 3).

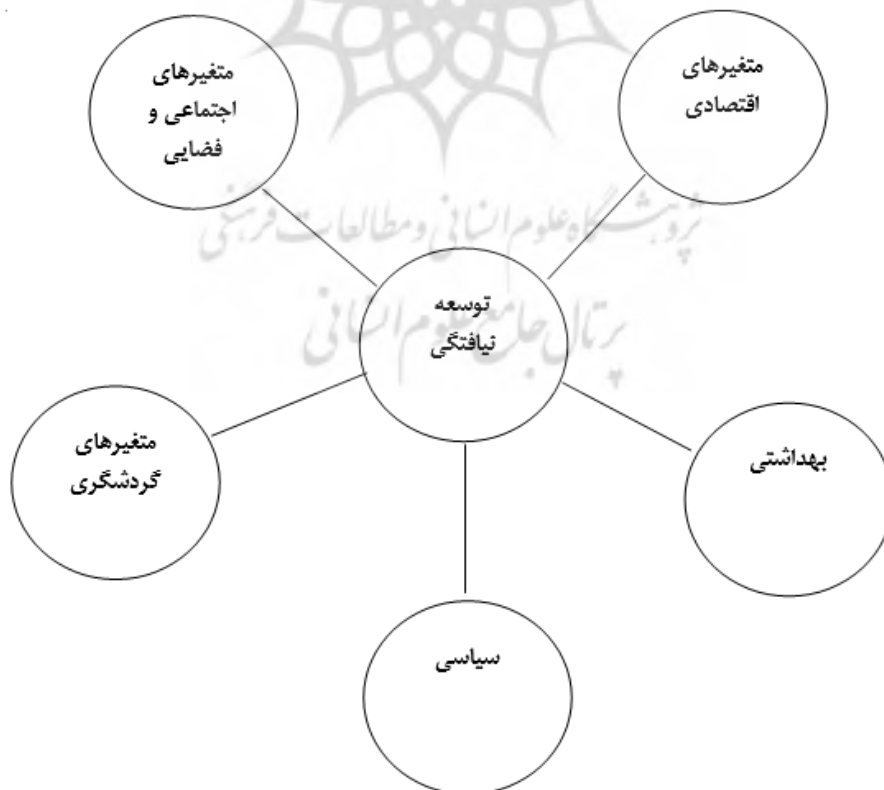
1 - Gemeinschaft

2 - Gesellschaft

تمرکز زدایی عبارت است از انتقال یا واگذاری قدرت و اختیارات برنامه ریزی، تصمیم‌گیری یا مدیریت از دولت مرکزی یا کارگزاری‌های وابسته به آن به سازمان‌های میدانی، واحدهای تابع دولت، شرکت‌های عمومی نیمه مستقل، مقامات محلی، مقامات اجرایی یا سازمان‌های غیردولتی (Shabircheema and Rondinelly, 1994: 15).

طی دوره ۱۳۸۵-۱۳۷۵ حدود ۴۰ درصد از مهاجران خارج شده استان وارد استان‌های تهران و کردستان و طی دوره های ۱۳۹۵-۱۳۸۵، بالای ۵۰ درصد از این مهاجران به ترتیب وارد استان‌های تهران، البرز و کردستان شده اند. بالای ۶۵ درصد از مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه طی دوره های مذکور از استانهای تهران، کردستان، همدان، ایلام، لرستان و در دههٔ اخیر استان البرز به این استانها اضافه شده است. مردان بیشتر از زنان اقدام به مهاجرت کرده‌اند و این مهاجران بیشتر از مناطق روستایی استان و بیش از ۷۰ درصد آنان در سنین جوانی و فعالیت هستند. عمده‌ترین علل مهاجرت برای مهاجران وارد شده به استان، پیروی از خانوار و بعد از آن، برای مردان عامل اشتغال و برای زنان تحصیل بوده است. طی دوره ۸۵-۱۳۷۵ در مجموع ۸۰۸۱۵ نفر وارد استان کرمانشاه و ۱۹۹۹۵۳ نفر از استان خارج شدند. از مقایسه مهاجران وارد شده با مهاجران خارج شده، رقم موازنه مهاجرتی استان یعنی ۱۱۹۱۳۸ - نفر به دست می‌آید. می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که این استان به شدت مهاجرفرست است. استان کرمانشاه طی دوره ۱۳۷۵ تا کنون مقام اول یا مقام دوم بالاترین نرخ بیکاری کل کشور را به خود اختصاص داده است. میانگین ۱۱ ساله نرخ بیکاری در استان ۱۹/۵ درصد است که با میانگین این نرخ برای کل کشور در همین دوره زمانی اختلاف زیادی دارد. میانگین نرخ بیکاری کل کشور طی سالها ۱۲/۶ درصد بوده است. در نتیجه نرخ بالای بیکاری استان کرمانشاه را می‌توان از جمله عوامل اصلی دافعه استان محسوب کرد. داده‌های آماری سازمان آمار (۱۴۰۱) نشان می‌دهد که موازنه مهاجرتی این استان با تمام استانهای کشور منفی است. به بیان ساده‌تر، مهاجران خارج شده از استان کرمانشاه به دیگر استانهای کشور بیش از مهاجران وارد شده از دیگر استان‌ها به این استان است. بالاترین رقم منفی خالص مهاجرت مربوط به استان تهران بوده است. تفاوت حجم جابه‌جایی‌های صورت گرفته بین استان کرمانشاه با تهران و سایر استان‌های کشور کاملاً مشهود است (ادهمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۷ و ۱۰۸).

با توجه به مطالب گفته شده مدل مفهومی تحلیل در قالب شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش شناسی

نوع پژوهش بر اساس هدف کاربردی توسعه‌ای است. روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات استفاده از منابع کتابخانه‌ای و هم‌چنین مصاحبه با خبرگان ادارات مختلف شهرستان‌های هدف و مشاهده فردی و تکمیل پرسشنامه می‌باشد.

ابزار گردآوری اطلاعات پژوهش حاضر مصاحبه حضوری، مشاهده و هم‌چنین تکمیل پرسشنامه نخبگان بوده است. پرسشنامه روش تحلیل سلسله مراتبی توسط ۳۵۰ نفر از خبرگان مدیریتی شهرستان‌ها تکمیل گردید و برای مصاحبه نیز تعداد ۵۰ نفر از مدیران و کارشناسان ادارات شهرستان‌های هدف انتخاب گردید. مصاحبه حضوری نیز تا زمان رسیدن به اشباع نظری ادامه داشت.

در روش اعتبار صوری، پرسشنامه پس از تدوین اولیه با اساتید و خبرگان در میان گذاشته شد و پس از اعمال نظرات آنها در پرسشنامه و اصلاح آن، تایید نهایی پرسشنامه توسط این افراد انجام و قابلیت اعتبار پرسشنامه تامین شد. پایایی ابزار اندازه‌گیری عبارت است از درجه‌ی ثبات و قابلیت اعتماد آن در اندازه‌گیری هر آن چه می‌سنجد. یک ابزار دارای پایایی آن است که دارای ویژگی تکرار پذیری و باز پدید آوری باشد یعنی بتوان آن را در موارد متعدد به کار برد و نتایج یکسان تولید نمود. پرسشنامه روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره پایایی ندارند اما نرخی به نام نرخ ناسازگاری موجود است که آن را معادل با پایایی می‌نامند. در این پژوهش نرخ ناسازگاری محاسبه شده برای پرسشنامه از طریق نرم افزار SPSS با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۰۷ می‌باشد که این امر بیانگر پایایی پرسشنامه‌ها است (جدول ۱).

جدول ۱. پایایی ابزار پژوهش

میانگین	میزان آلفای کرونباخ	طیف لیکرت
	۰/۷۷۳	بعد اقتصادی
۰/۸۰۷	۰/۸۸	بعد اجتماعی و فضایی
	۰/۸۴۳	بعد سیاسی
	۰/۸۰۵	بعد گردشگری
	۰/۸۰۵	بعد بهداشت و درمان

در جدول زیر متغیرهای تحقیق نمایش داده شده‌اند.

جدول ۲. متغیرهای تحقیق

متغیرهای اقتصادی	سیاسی	عدم سرمایه گذاری زیر بنایی	عدم حمایت از رشد اقتصادی	عدم توان رقابت با استان های مرکزی	پیامدهای زینبار جنگ و زلزله	مشاغل کاذب هم‌چون کولبری	عدم هزینه کرد برای نواحی مرزی	ضرورت ساماندهی و تقویت تعاونی‌ها، بازارچه‌های مرزی و مناطق آزاد تجاری	فاصله مرکز با پیرامون
ساختار متمرکز شدید در سیستم مدیریتی کشور	ایجاد نگاه تفرقه بین اقوام و مذاهب	عدم تحقق وعده های بازیگران سیاسی	نقش کم رنگ احزاب، اصناف، سمن ها و تشکل های دانشجویی	مشارکت ندادن اقلیت های مذهبی در فرایند تصمیم گیری	ناکارآمدی برخی مدیران غیر بومی	نگاه امنیتی دولتمردان به نواحی مرزی	بی توجهی مسئولان و وکلای مردم در مجلس نسبت به انعکاس و پیگیری مطالبات مردم		

فضایی و اجتماعی

بیکاری و نبود امکانات

عدم پاسخگویی بازیگران سیاسی به تعهدات

قاچاق کالا

فاصله از مرکز

ضرورت همسویی مسئولان بومی با دولتمردان

ایجاد بزرگراه، راه آهن و فرودگاه، در نواحی مرزی

ساکنان نواحی مرزی سپر تهدیدات برون مرزی

تغییر نگرش دولتمردان

قومیت، زبان و مذهب سه رکن اساسی در نگاه

منفی حاکمیت و دولتمردان

بعمق استراتژیک

عدم اشراف دولتمردان به نواحی مرزی باشد.

گردشگری

برجسته نمودن تهدیدها در نواحی مرزی

رسانه و معرفی جاذبه های طبیعی و فرهنگی

فقدان ابزار قدرت ملی برای جذب گردشگر

ایجاد امکانات رفاهی مانند جاده، فرودگاه، تله کابین و...

تنوع فرهنگی، قومیتی و مذهبی

عدم شناخت استان کرمانشاه

سرمایه گذاری در بخش گردشگری استان

عدم وجود زیر ساخت های درمانی

به دلیل دوری مراکز درمانی

بهداشت و درمان

هاجرت پزشکان و کادر درمانی مجرب بومی به دلیل نبود امکانات به دیگر

نقاط استان یا کشور است.

پایین بودن سرانه درمانی

احداث مراکز درمانی در نواحی مرزی

تمرکز بیشتر امکانات پزشکی در شهر کرمانشاه

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان مرزی کرمانشاه در غرب ایران قرار گرفته که از شمال با استان کردستان از شرق با استان همدان از جنوب شرق و جنوب با استان های لرستان و ایلام و از غرب با کشور عراق، ۱۹۶ کیلومتر با اقلیم کردستان و حدود ۱۵۰ کیلومتر نیز با دولت مرکزی عراق دارای مرز مشترک می باشد. در تاریخ ۱۶ آبان ماه ۱۳۱۶ ه.ش قانون جدیدی تصویب و طبق آن ایران به ۱۰ استان و ۴۹ شهرستان تقسیم شد. در این تقسیمات کرمانشاه به عنوان استان پنجم تعیین گردید و شامل ۶ شهرستان به نام های ایلام، شاه آباد، کرمانشاهان، سنندج، ملایر و همدان می شده است. استان کرمانشاه با مساحت ۲۴۳۶۱ کیلومتر مربع تقریباً ۱/۵ درصد از کل مساحت ایران را به خود اختصاص داده و بین ۳۳ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۱ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه طول شرق نسبت به نصف النهار گرینویچ قرار دارد.

ارتفاع استان کرمانشاه از سطح دریا ۱۴۲۰ متر و فاصله هوایی آن تا تهران ۴۱۳ کیلومتر است. کرمانشاه در بیشترین طول و عرض خود به ترتیب ۲۰۰ و ۱۲۲ کیلومتر است. استان کرمانشاه دارای ۱۴ شهرستان، ۳۲ بخش، ۸۷ دهستان، ۳۵ شهر و ۳۱۱۰ آبادی می باشد (شکل ۲) (center of Statitic in 2011).

۲۴	۶	۱۸	جمع	
۲۴	۱۰	۱۴	۲۰-۳۰	
۳۳	۱۳	۲	۳۰-۴۰	سن
۴	۰	۴	۵۰-۴۰	گیلان غرب
۰	۰	۰	۶۰-۵۰	
۶۱	۲۳	۳۸	جمع	
۱۱۰	۴۵	۶۵	۲۰-۳۰	
۱۸۵	۶۰	۱۲۵	۳۰-۴۰	سن
۵۳	۶	۴۷	۵۰-۴۰	جمع
۲	۰	۲	۶۰-۵۰	
۳۵۰	۱۱۱	۲۳۹	جمع	
	31.7%	68.3%		درصد

جدول ۴. سطح سواد پاسخ دهندگان در هر شهر به تفکیک جنسیت طراحی

جمع پاسخ دهندگان در هر شهرستان	جمع		دکتری		کارشناسی ارشد		کارشناسی		کاردانی		دیپلم		جنسیت	شهر
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد		
۳۶/۱۲۷-۳	۳۹	۸۸		۱	۱۶	۴۰	۲۰	۳۲	۲	۵	۱	۱۰	پاوه	
۲۰/۷۱-۳	۲۱	۵۰	۲	۱	۱۰	۱۶	۹	۲۹	۳			۱	جوانرود	
۶/۶-۲۳	۷	۱۶			۲	۲	۵	۶	۳			۵	ثلاث باباجانی	
۱۲/۶-۴۴	۱۵	۲۹	۱	۲	۴	۱۰	۱۰	۱۶	۱				سرپل ذهاب	
۹/۶-۲۴	۶	۱۸		۱	۲	۶	۴	۵	۳			۳	قصرشیرین	
۱۴/۴-۶۱	۲۳	۳۸	۱	۱	۱۱	۱۴	۸	۲۱	۱	۲	۲		گیلان غرب	
۳۵۰	۱۱۱	۲۳۹	۴	۶	۴۵	۸۸	۵۶	۱۰۹	۳	۱۷	۳	۱۹	جمع پاسخ	
۱۰۰٪													دهندگان هر مقطع تحصیلی	
	۳۵۰		۱۰		۱۳۳		۱۶۵		۲۰		۲۲		جمع کل هر مقطع تحصیلی	
	۱۰۰٪		۲/۹		۳۸/۰		۴۷/۱		۵/۷		۶/۳		تحصیلی	

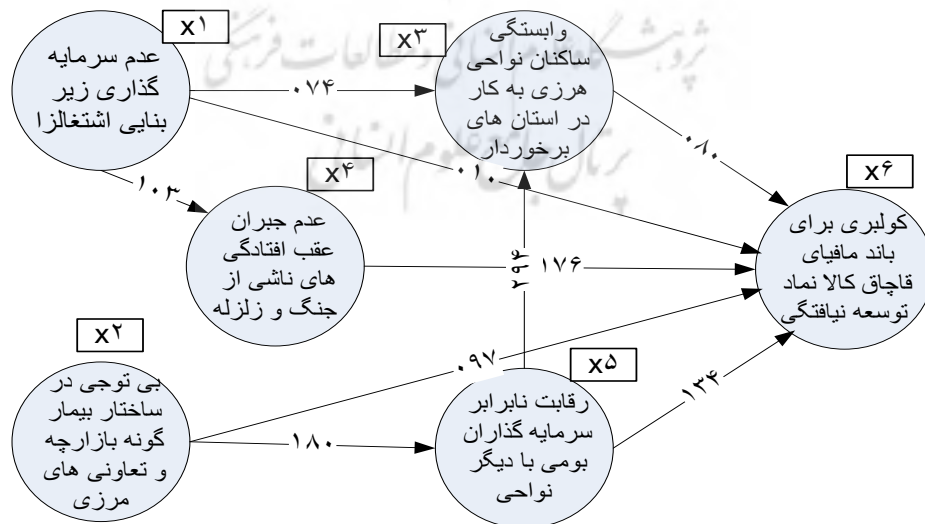
جدول ۵. توزیع فراوانی مقطع تحصیلی، جنسیت و محل سکونت پاسخ دهندگان به پرسشنامه

درصد	جمع	مقطع تحصیلی					محل سکونت	
		دکتری	فوق لیسانس	لیسانس	فوق دیپلم	دیپلم	جنسیت	شهر
77.0%	۸۸	۱	۴۰	۳۲	۵	۱۰	مرد	پاوه
23.0%	۳۹	۰	۱۶	۲۰	۲	۱	زن	
36.3%	۱۲۷	۱	۵۶	۵۲	۷	۱۱	جمع	
70.0%	۵۰	۱	۱۶	۲۹	۳	۱	مرد	جوانرود
30.0%	۲۱	۲	۱۰	۹	۰	۰	زن	
20.3%	۷۱	۳	۲۶	۳۸	۳	۱	جمع	
70.0%	۱۶		۲	۶	۳	۵	مرد	ثلاث باباجانی
30.0%	۷		۲	۵	۰	۰	زن	
6.6%	۲۳		۴	۱۱	۳	۵	جمع	سرپل ذهاب
	۲۹	۲	۱۰	۱۶	۱		مرد	
	۱۵	۱	۴	۱۰	۰		زن	

12.6%	۴۴	۳	۱۴	۲۶	۱	جمع	
	۱۸	۱	۶	۵	۳	مرد	قصر شیرین
	۶	۰	۲	۴	۰	زن	
6.9%	۲۴	۱	۸	۹	۳	جمع	
	۳۸	۱	۱۴	۲۱	۲	مرد	گیلان غرب
	۲۳	۱	۱۱	۸	۱	زن	
17.4%	۶۱	۲	۲۵	۲۹	۳	جمع	
	۱۳۹	۶	۸۸	۱۰۹	۱۷	مرد	
	۱۱۱	۴	۴۵	۵۶	۳	زن	جمع
	۳۵۰	۱۰	۱۳۳	۱۶۵	۲۰	جمع	
		2.9%	38.0%	47.1%	5.7%	6.3%	

طی یک سال گذشته تیتری تحت عنوان «کرمانشاه بیکارترین است» بیش از گذشته کانون توجهات را به سمت این معضل اساسی در استان هدایت می‌کرد. همواره در ارزیابی و تحلیل وضعیت استان چند موضوع کنار هم قرار می‌گیرد و به طور یک جا و در عرض هم باید به آنها توجه شود. فقر، بیکاری و ناامنی از جمله موضوعاتی هستند که همدیگر را پشتیبانی می‌کنند. به این معنا که بیکاری موجب بروز فقر در جامعه می‌شود. فقر زمینه ناامنی را مهیا می‌سازد و برعکس ایجاد اشتغال حتی اگر منجر به از بین رفتن فقر نشود و تنها حداقل معیشت را موجب گردد تا حد زیادی از ناامنی جلوگیری می‌کند..

اشاره به این نکته ضروری است که اگرچه سیاست کشور، کوچک کردن دولت و کاستن از حجم دولت است اما باید توجه داشت در استان‌های مرزی برخی نگاه‌ها و تحلیل‌های آینده نگرانه مورد توجه مدیران قرار گیرد. از سال ۸۵ به این سمت میزان بیکاری در میان تحصیل کرده‌ها و جوانان به ویژه در مناطق مرزی استان کرمانشاه در سطح نگران کننده قرار دارد. این همان مقوله‌ای است که بیشتر از اثرگذاری و تحلیل سازی رسانه‌ها و قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای شایان توجه است. در حوزه عمرانی تصمیم‌گیران و مدیران استان باید بتوانند با فعال کردن پروژه‌ها زمینه‌های اشتغال بیشتر مردم استان را فراهم نمایند. درحوزه‌های اقتصادی هم با تسهیل فرآیندها از جمله در صدور مجوزها و دریافت تسهیلات بانکی با آغاز پروژه‌های مختلف اقتصادی و جذب نیروهای کار، تلاش نمایند معضل بیکاری به عنوان زیربنایی تهدید ساز به حداقل برسد (شکل ۳).

شکل ۳. نمودار تحلیل مسیر همراه با ضرایب بتا متغیرهای بخش اقتصادی پرسشنامه

جدول ۶. محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای بخش اقتصادی

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اثر ضرایب بتا
اثر مستقیم	X1→X6	010
اثر غیر مستقیم	X1→X3→X6	(./074).(/080)=./0۵۹
اثر غیر مستقیم	X1→X4→X6	(./103).(/176)=./078
کل اثرات غیر مستقیم		./۱۴۰
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		./۱۵۰
اثر مستقیم	X2→X6	./097
اثر غیر مستقیم	X2→X5→X6	(./180).(/134)=./241
کل اثرات غیر مستقیم		./241
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		./338
اثر مستقیم	X3→X6	./080
اثر مستقیم	X4→X6	./176
اثر مستقیم	X5→X6	./134
اثر غیر مستقیم	X5→X3→X6	(./294).(/080)=./235
کل اثرات غیر مستقیم		./235
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		./379

جدول ۷. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته بخش اقتصادی

متغیر مستقل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر متغیر
X1- عدم سرمایه گذاری زیربنایی اشتغالزا	./240	./010	./۲۵۰
X2- بی توجهی نسبت به تعاونی ها و بازار چه های	./241	./097	./338
X3- از بین رفتن فرصت ها با برجسته نمودن	-	./080	./080
X4- کم توجهی حاکمیت به مولفه های هویت ساز نواحی مرزی	-	./176	./176
X5 - ناکارآمدی مدیران ارشد غیر بومی در استان و نواحی	./235	./136	./379

امنیت مرزها یعنی فقدان تهدید و خطرات ناشی از تهدید نظامی، رفت و آمد غیرقانونی، حضور قاچاقچیان کالا، تردد گروه‌های مخالف دولت مرکزی، اشرار و مهمتر از همه توسعه یافتگی فضاهای سکونتگاهی در مناطق مرزی نقش مهمی در امنیت ملی و توسعه یک پهنه سرزمینی دارد. برعکس ناامنی مرزی در مرحله اول به تهدید بقاء و تمامیت ارضی و در مرحله دوم به ایجاد شرایط روانی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی چالش برانگیز و ضد توسعه می‌انجامد. البته توسعه نیافتگی خود در تشدید این تحرکات و ناامنی مرزها تأثیرگذار بوده و بر اساس توسعه یافتگی بر امنیت مرز می‌انجامد. یکی از راهکارها و مولفه های تأثیر گذار در امنیت مرزها وجود سرمایه اجتماعی کافی نزد ساکنان مناطق مرز نشین است.

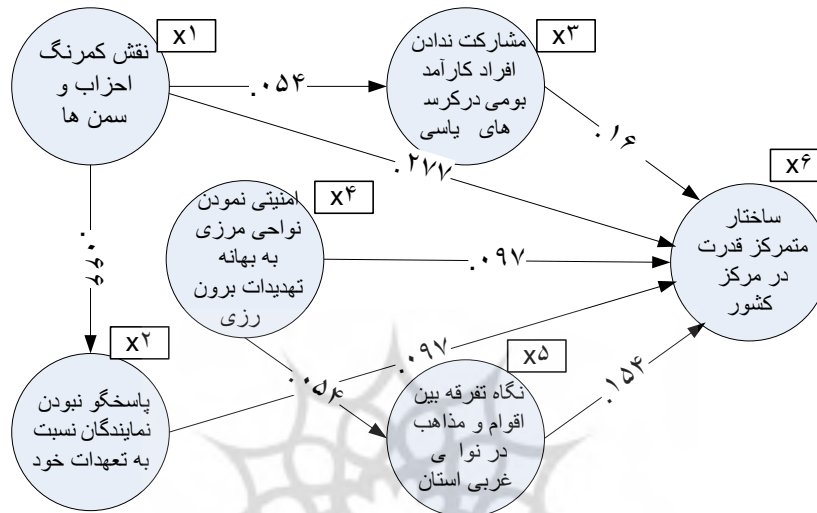
مطالعات جدید در مفهوم امنیت آن را از مدار تنگ نظامی خارج ساخته و ابعاد سیاسی، حقوقی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و فرهنگی به آن افزوده است. در این چارچوب رابطه در هم تنیده‌ای بین امنیت و توسعه برقرار می‌شود که در عین حال که امنیت از جمله امنیت مرزها پیشرفت توسعه تلقی می‌شود. توسعه و توسعه نیافتگی:

✓ در شکل‌گیری امنیت سرزمینی و مرزی نقش جدی دارد؛ لذا از یک سو ناامنی مرزی می‌تواند عوارض اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بر جای گذاشته و در نتیجه بر کیفیت زندگی و بهره‌وری اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار باشد، از دیگر سو توسعه نیز به ویژه در قسمت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن بر امنیت مرزها تأثیر می‌گذارد. بنابراین توسعه بدون امنیت مرزها و متقابلاً امنیت بدون توسعه اساساً امکان پذیر نیست.

✓ یکی از مولفه های مهم در این زمینه شکل‌گیری و وجود سرمایه اجتماعی در مناطق مرزنشین است که بر حسب مدل زیر مقوله امنیت و ناامنی ها نیز با کیفیت زندگی و بهره‌وری درون مرزها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به میزانی که در

یک جامعه مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مسؤلیت‌پذیری و قانون‌گرایی بالا باشد، سرمایه اجتماعی و لذا پیوستگی مناطق مرزی با بدنه جغرافیای ملی تحقق یافته و امنیت مرز تجلی می‌یابد و برعکس. در واقع این مقوله میزان رضایت ساکنان مرز از زندگی خود، تمایلات مرزنشینان در ماندن در محل، اعتماد به مسئولین نهادهای سرمایه اجتماعی را تقویت نموده و به شکل نرم افزاری تامین امنیت مرزها را تحقق می‌بخشد که این مهم خود پیش شرط هر نوع توسعه خواهد بود. ایجاد عدالت فضایی از طریق توزیع درآمد و تسریع در فرایند توسعه ملی و ظرفیت رشد مناطق مرزی از جمله متغیرهای تاثیرگذار در زمینه تحقق توسعه و امنیت مرزها است.

در بعد سیاسی و فضایی حاصل از پژوهش میدانی، نواحی مرزی استان کرمانشاه در بعد سیاسی و فضایی در پاسخ به پرسش‌های پرسشنامه در ۴ سطح طیف لیکرت "کاملاً درست" بوده است (شکل ۴).

شکل ۴. نمودار تحلیل مسیر همراه با ضرایب بتا متغیرهای بخش سیاسی پرسشنامه

جدول ۸. محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای بخش سیاسی

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اثر ضرایب بتا
اثر مستقیم	X1→X6	(.277)
اثر غیر مستقیم	X1→X2→X6	(.066)(.097)=.064
اثر غیر مستقیم	X1→X3→X6	(.054)(.166)=.089
کل اثرات غیر مستقیم		.153
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		.430
اثر مستقیم	X2→X6	.097
اثر مستقیم	X3→X6	.166
اثر مستقیم	X4→X6	.097
اثر غیر مستقیم	X4→X5→X6	(.054)(.154)=.083
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		.223

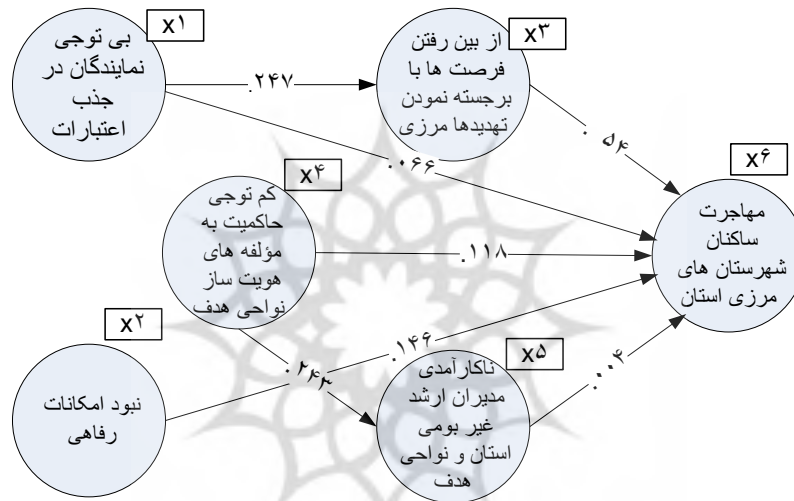
جدول ۹. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته بخش سیاسی

متغیر مستقل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر متغیر
X1- عدم سرمایه گذاری زیربنایی اشتغالزا	.153	.277	.430
X2- بی توجهی نسبت به تعاونی‌ها و بازارچه‌های	-	.097	.097
X3- از بین رفتن فرصت‌ها با برجسته نمودن	-	.166	.166
X4- کم توجهی حاکمیت به مولفه‌های هویت ساز نواحی مرزی	.083	.097	.180
X5- ناکارآمدی مدیران ارشد غیر بومی در استان و نواحی	-	.154	.154

استان کرمانشاه در چند دهه اخیر به ویژه در بخش‌های غربی دچار جابجایی جمعیت شده است. از مهمترین دلایل این امر به بروز جنگ به شمار می‌رود. به طور کلی وقوع جنگ استان کرمانشاه را یک استان نسبتاً مهاجرپذیر به یک استان مهاجرفرست تبدیل نموده و در پی این عامل مهاجرت اقشار مختلف به ویژه متخصصان، سرعت بیشتری گرفت و در نتیجه استان به ترتیب نیروهای کارآمد خود را در جریان مهاجرت از دست داد.

در این میان استان دارای دو پهنه تقریباً متفاوت بوده که پهنه غربی استان در دو دهه اخیر همواره شاهد جابجایی‌های شدید جمعیتی ناشی از عوامل ضد توسعه‌ای، مشکلات امنیتی، اقتصادی، محیطی بوده است. این عوامل از جمله عواملی هستند که فرایند توسعه منطقه را به شدت تحت تاثیر قرار داده و حرکت به سوی توسعه یافتگی را کند و در مواردی حتی متوقف ساخته است.

از سوی دیگر پدیده مهاجرت همواره، عامل نامطلوبی به شمار نمی‌آید، چرا که تعادل بخشی میان فعالیت و محیط از جمله عواملی هستند که بهره‌وری هرچه بهتر نیروی انسانی را امکان‌پذیر می‌نماید، از طرفی محیط نامتقارن با فعالیت، توانایی اقدام برای توسعه را نیز از بین خواهد برد به عنوان مثال یک انسان تحصیل کرده در رشته‌های تخصصی، نمی‌تواند در محیط‌هایی زندگی کند که بستر فعالیت برایش مهیا نباشد (شکل ۵).

شکل ۵. نمودار تحلیل مسیر همراه با ضرایب بتا متغیرهای بخش فضایی و اجتماعی پرسشنامه

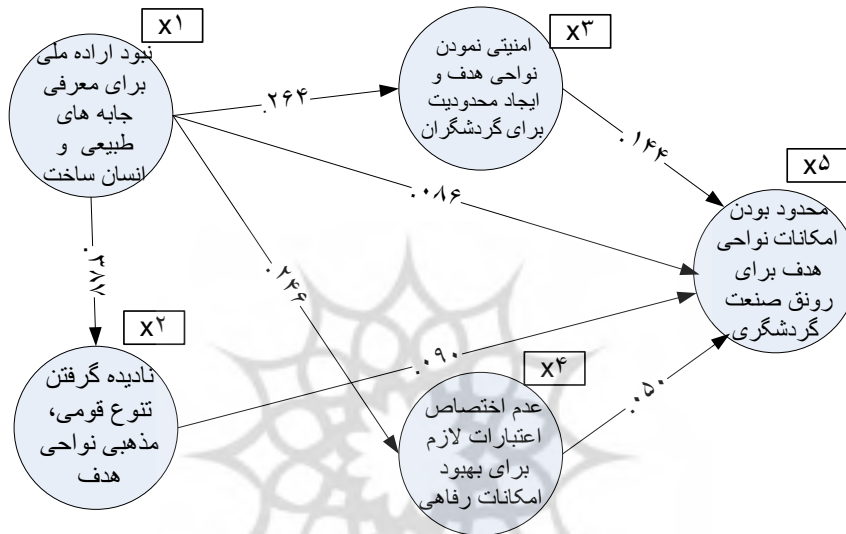
جدول ۱۰. محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای بخش فضایی و اجتماعی

میزان اثر بر اثر ضرایب بتا	مسیر	نوع اثر
۰.۶۶	X1→X6	اثر مستقیم
(./247).(.054)=./127	X1→X3→X6	اثر غیر مستقیم
./127		کل اثرات غیر مستقیم
./392		مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم
./146	X2→X6	اثر مستقیم
./054	X3→X6	اثر مستقیم
./118	X1→X6	اثر مستقیم
(./243).(.004)=./097	X1→X3→X6	اثر غیر مستقیم
./097		کل اثرات غیر مستقیم
./215		مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم
۰.۶۶	X1→X6	اثر مستقیم

جدول ۱۱. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته بخش فضایی و اجتماعی

مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر متغیر	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	متغیر مستقل
.127/	.066/	.127/	X1- بی توجهی نمایندگان در جذب اعتبارات
.146/	.146/	-	X2- نبود امکانات رفاهی
.054/	.054/	-	X3- از بین رفتن فرصت ها با برجسته نمودن
.215/	.118/	.215/	X4- کم توجهی حاکمیت به مولفه های هویت ساز نواحی مرزی
.004/	.004/	-	X5- ناکارآمدی مدیران ارشد غیر بومی در استان و نواحی

موقعیت اقلیمی و جغرافیایی کم نظیر استان کرمانشاه در کنار قدمت تاریخی و آثار باستانی و تمدنی فراوان و جاذبه های طبیعی باعث شده که استان کرمانشاه پتانسیل های قابل توجهی در زمینه جذب گردشگر داشته و صنعت توریسم به یکی از ارکان اصلی توسعه استان تبدیل گردد (شکل ۶).

شکل ۶. نمودار تحلیل مسیر همراه با ضرایب بتا متغیرهای بخش گردشگری و فرهنگی پرسشنامه

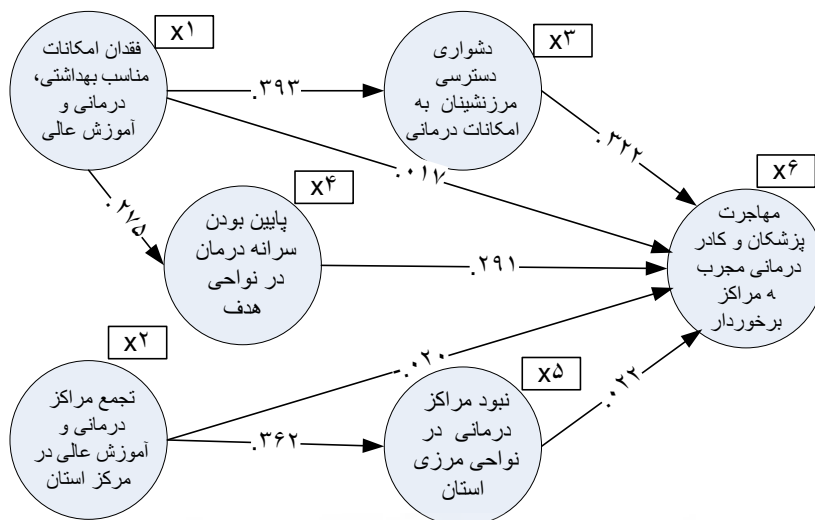
جدول ۱۲. محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم بخش گردشگری و فرهنگی

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اثر ضرایب بتا
اثر مستقیم	X1 → X6	.086
اثر غیر مستقیم	X1 → X2 → X5	(.387) × (.090) = 348
اثر غیر مستقیم	X1 → X3 → X5	(.244) × (.144) = 351
اثر غیر مستقیم	X1 → X4 → X5	(.246) × (.050) = 123
مجموع اثر غیر مستقیم		.822
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		.908
اثر مستقیم	X2 → X5	.090
اثر مستقیم	X3 → X6	.144
اثر مستقیم	X4 → X6	.050

جدول ۱۳. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته بخش گردشگری و فرهنگی

مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر متغیر	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	متغیر مستقل
.908/	.086/	.822/	X1- نبود اراده ملی برای معرفی جاذبه های طبیعی و انسان ساخت نواحی
.090/	.090/	-	X2- نادیده گرفتن تنوع قومی و مذهبی نواحی هدف
.144/	.144/	-	X3- محدودیت برای گردشگران با امنیتی نمودن این نواحی
.050/	.050/	-	X4- عدم اختصاص اعتبارات لازم برای بهبود امکانات رفاهی

بهداشت و درمان یکی از اجزای کلیدی توسعه است. دسترسی به مراکز بهداشتی و وجود امکانات و دستگاه های مورد نیاز در کنار هزینه ها و تمرکز بیش از حد مراکز بهداشتی و درمانی از جمله نکات مهم در مقوله بهداشت استان کرمانشاه است (شکل ۷).

شکل ۷. نمودار تحلیل مسیر همراه با ضرایب بتا متغیرهای بخش بهداشت درمان و آموزش عالی پرسشنامه

جدول ۱۴. محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم بخش بهداشت درمان و آموزش عالی

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اثر ضرایب بتا
اثر مستقیم	X1 → X6	.017
اثر غیر مستقیم	X1 → X3 → X6	(.322) × (.393) = .126
اثر غیر مستقیم	X1 → X4 → X6	(.291) × (.206) = .080
مجموع اثر غیر مستقیم		.206
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		.223
اثر مستقیم	X2 → X6	.020
اثر غیر مستقیم	X2 → X5 → X6	(.22) × (.362) = .080
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		.028
اثر مستقیم	X3 → X6	.322
اثر مستقیم	X4 → X6	.291
اثر مستقیم	X5 → X6	.22

جدول ۱۵. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته بخش بهداشت درمان

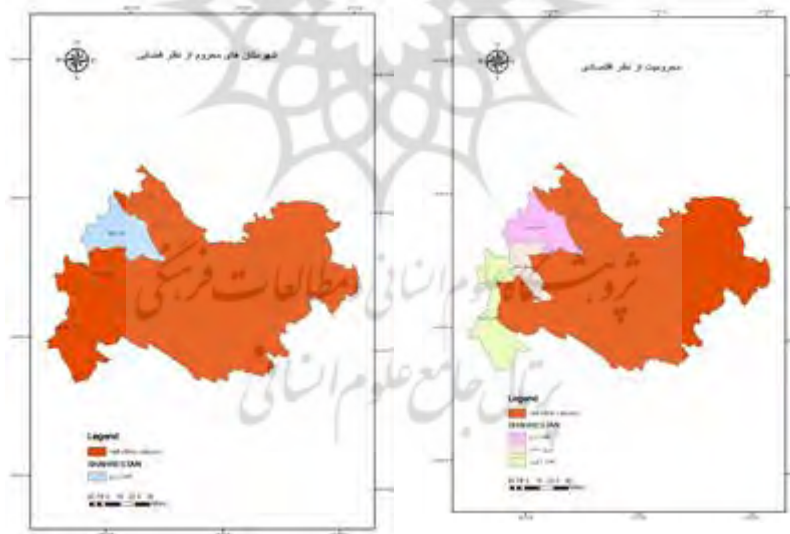
متغیر مستقل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم هر متغیر
X1- فقدان امکانات مناسب بهداشتی درمانی و آموزش عالی	.206	.017	.223
X2- تجمع مراکز درمانی و آموزش عالی در مراکز استان	.008	.020	.028
X3- دشواری دسترسی مرز نشینان به امکانات درمانی	-	.322	.322
X4- پایین بودن سرانه درمانی در ناحیه هدف	-	.291	.291
X5- نبود مراکز درمانی مجهز در نواحی مرزی استان	-	.022	.022

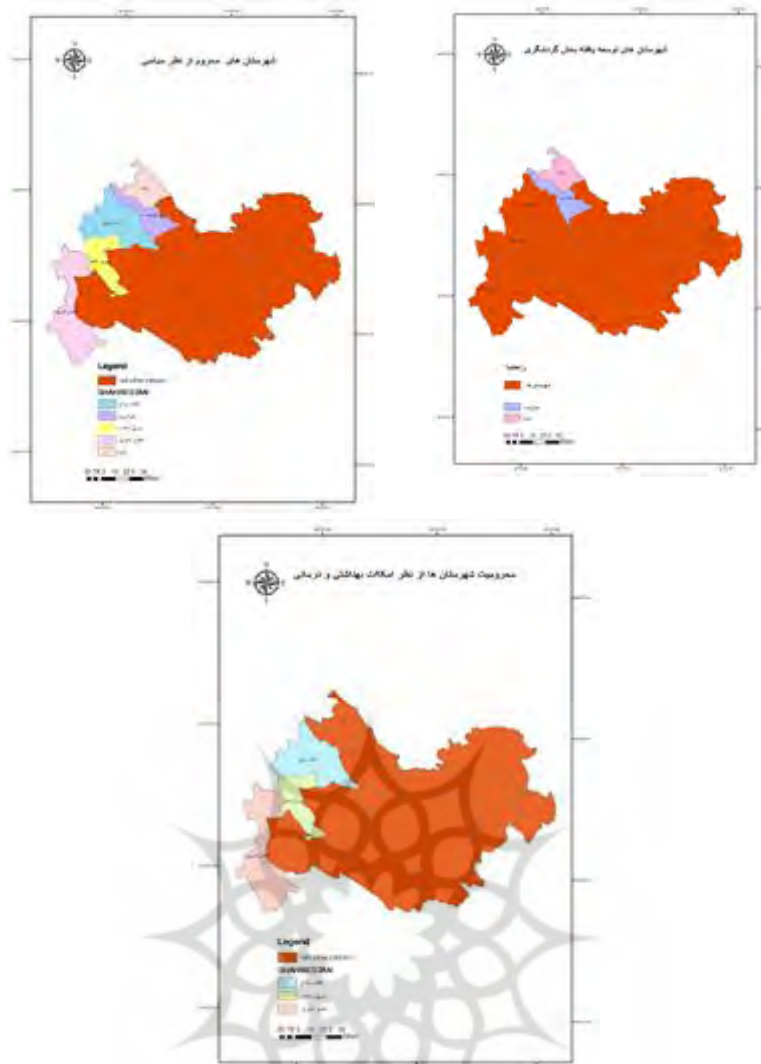
با توجه به مطالب گفته شده مدل توسعه یافتگی استان به صورت نمودار زیر مطرح می شود.

شکل ۸. مدل توسعه متوازن استان

در شکل ۹ میزان محرومیت شهرستان‌ها به تفکیک بخش‌های مختلف نشان داده شده است. به جز گردشگری که پایه و تاحدی جوانرود(به واسطه بازار مرزی) تا حدی توسعه یافته‌اند بیشتر شهرستان‌ها در بخش‌های مختلف محرومیت دارند و ثلاث باباجانی، قصر شیرین تحت تاثیر زلزله آسیب‌های فراوانی دیده‌اند و در تمامی بخش‌ها محروم هستند.

شکل ۹. محرومیت شهرستانها بر اساس شاخصهای مورد مطالعه

نتیجه گیری

علل و ریشه‌های توسعه نیافتگی استان با توجه به ماهیت و نوع ارتباطشان در چهار دسته‌بندی کلی «عوامل اجتماعی- فرهنگی»، «عوامل سیاسی ایدئولوژیک و امنیتی»، «جنگ و پیامدهایش» و در نهایت «عوامل مربوط به دولت و مدیریت توسعه» قابل شناسایی هستند.

به نظر میرسد ریشه ای‌ترین علل وضعیت کنونی استان را می‌توان در نظام معیشتی عشایری، جنگ تحمیلی، نگرش تاریخی تساوی اقتدار با امنیت و تسلط نگرش ایدئولوژیک به جای شایسته سالاری در انتصابات و مهمتر از همه وجود انواع «اختلالهای ارتباطی» در سطوح مختلف در استان جستجو کرد. اما باید به این نکته نیز توجه کرد که آیا این علل و عوامل همچنان در تشدید و تداوم وضعیت کنونی دخیل هستند؟ با اندکی تأمل می‌توان گفت تعدادی از عوامل از جمله نظام معیشتی، جنگ تحمیلی و بینش تساوی اقتدار با امنیت هر چند آثارشان کاملاً از بین نرفته اما اکنون خود آن‌ها به عنوان عامل تداوم اثرات، دیگر نقش جدی و موضوعیتی ندارند. اما بقیه عوامل یاد شده، بویژه انواع اختلالهای ارتباطی در سطوح مختلف همچنان نقش بازی می‌کنند.

گذشت زمان و تغییرات تکنولوژیکی و به تبع آن توانایی بیشتر فرهنگی انسان‌ها در مواجهه با طبیعت و شرایط جغرافیایی، در این استان نیز زمینه‌های تغییر بنیادی در نظام معیشتی را فراهم آورده است. به بیانی ساده‌تر انقلاب

صنعتی، فناوری اطلاعاتی، وابستگی ساکنین این خطه را به نظام معیشتی متکی به طبیعت و کوچ نشینی از بین برده و تغییرات عمده‌ای را در فرهنگ و ویژگی‌های اخلاقی ساکنین استان ایجاد کرده است. جنگ نیز از دیگر عوامل موثر در پدیداری وضعیت موجود استان بوده است که با صلح، تغییر حکومت کشور عراق و باگذر جهان از نسل سوم جنگ‌ها به نسل چهارم به نوعی موضوعیت آن و دلایل موجه برای تداوم نگرش امنیتی و سایر پیامدهای آن از بین رفته است. هم چنین با تغییر دولت و دکترین هدایتی آن، تأکیدات وزارت کشور از اولویت امنیتی به توسعه و رفع تبعیض و نابرابری به عنوان مهمترین عامل مشروعیت تغییر کرده است.

به بیانی ساده تر لزوم تغییر نگرش تاریخی تأمین امنیت در سایه تمرکز و اقتدار به فراهم آوری امنیت در سایه مشروعیت ناشی از توسعه و عدالت محوری در برخی از دولت‌های قبلی به درستی درک شده است. در این بین دیگر عوامل ضعف ساختاری و حقوقی نهاد دولت همراه با ناکارایی و فساد نظام اداری، شکل‌گیری ناقص فرهنگ شهروندی (مدرنیته)، تسلط نگرش ایدئولوژیک بر شایسته سالاری به عنوان عوامل اصلی ملی که در منطقه نیز تسلط و حضور دارند قابل تأمل هستند. این عوامل همچنان با قدرت به تداوم اثرگذاری خود بر فرایند توسعه استان ادامه می‌دهند و در واقع از موانع جدی برون رفت از وضعیت کنونی استان می‌باشند. به بیانی ساده تر نمی‌توان در سایه اقدامات استانی انتظار تغییر و بهبود علل فوق را داشت، اما می‌توان با تأکید بر اقداماتی خاص شرایط حداقلی برای بهبود و توسعه استان را فراهم آورد.

یافته های این تحقیق با نتایج منصورى ثالث (۱۳۷۵)، میر نجف موسوی (۱۳۸۲)، شکویی و کاظمی (۱۳۸۱)، محمدی و فیضی (۱۳۹۲)، سردار شهرکی و همکاران (۱۳۹۲)، جعفری و همکاران (۱۳۹۶)، بهرامی (۱۳۹۲)، همسو است که یکی از مهمترین مشکلات استان کرمانشاه توسعه ناموزون استان است. تمرکز توسعه در شهر کرمانشاه و محرومیت در شهرستان های مرزی از چالش های عمده توسعه نیافتگی استان و به ویژه مناطق مرزی است.

این مقاله همانند دادگر (۱۳۹۷)، مایکل تودارو (۱۳۶۸) معتقد است که توجه به توزیع بین منطقه‌ای منابع در جهت دستیابی به توسعه همه جانبه و استفاده از قابلیت‌های مناطق مختلف در رسیدن به اهداف توسعه، به عنوان محورهای مهم تصمیم‌گیری در کنار ارتقای بهره وری، سرمایه‌گذاری در منابع انسانی، می‌تواند به توسعه مناطق مرزی کمک نماید.

این تحقیق همانند کاویانی راد (۱۳۹۰)، رهنما و همکاران (۱۳۸۹) و رحمانی فضلی، سعیدی (۱۳۹۴)، مقوله امنیت و عوامل سیاسی را در عدم توسعه مناطق مرزی دخیل دانسته اند. توجه به مشکلات امنیتی و مباحث سیاسی می‌تواند راهکاری برای توسعه این مناطق و کاهش محرومیت باشد.

در ادامه پیشنهادهای تحقیق ارائه می‌شوند:

اکنون با فرض این که نظام مدیریت توسعه استان در تحقق گزینه‌های راهبردی ذکر شده در بخش پیشین، به اجماع و عزم کافی دست یافته است و برای تحقق آنها دست به اقدامات جدی در سطح ملی (کسب اختیارات و مصوبه های قانونی لازم) و منطقه‌ای (برنامه‌ریزی عملیاتی) زده است، می‌توان رئوس اصلی و خطوط کلی توسعه اقتصادی استان را طراحی و پیشنهاد کرد. توجه کنیم که صرف نظر از این که کدام راهبرد کلی توسعه برای استان انتخاب خواهد شد، اقدام برای تحقق گزینه‌های راهبردی یاد شده در قسمت پیش، شرط لازم و نه کافی برای موفقیت هر راهبرد کلی توسعه منطقه‌ای خواهد بود

منابع

- Adhami, Jamal, Hoseini, Ghorban, ghasemi, Alireza, VatanParast, Razieh (2019), immigration trend in Kermanshah period 2 Dicade, crowd journal, vol 26, no107, 108, pp
- Ahmadi, Mohammad Saleh, Rahnamaei, Mohammad Taghi, Ali Akbari, Ismail (۲۰۱۸), Factors of Tourism Weakness in Urban Development Plans of Kermanshah Province, Tehran: Quarterly Journal of Tourism Studies[in persian].
- Andalib, Alireza (۲۰۰۱), Basic Theories and Principles of Planning the Border Areas of the Islamic Republic of Iran, Tehran: Command and Staff College of the Islamic Revolutionary Guard Corps[in

- [in persian].
- Badri, Seyed Ali, Darban Astana, Ali Reza, Saadi, Sima (۲۰۱۸), The Impact of Border Markets on the Political-Spatial Development of Border Rural Cases Case Study: Bashmaq Marivan Border, Zahedan: Geography and Development Quarterly[in persian].
- Bahrami, Rahmatollah (۲۰۱۳), Assessment of Rural Development Levels in Ravansar County by TOPSIS Method, Rasht: Azad University, Rasht Branch[in persian].
- Creanga, Ion (2001); Local public administration in the context of current constitutional provisions and perspective of new constitutional regulations.
- Dadgar, Yadaleh, Nazari, Ruhollah (۲۰۱۵), Socio-Economic Damages and Sustainable Development in Kermanshah Province, Kermanshah Razi University: National Conference on Sustainable Development in Kermanshah Province: Opportunities, Challenges and Prospects[in persian].
- Ezzati, Heidaripour, Eghbali; Nasrollah, Esfandiari, Nasser (۲۰۱۱), The role and position of border management in the planning system, Semnan-Garmsar Azad University: Journal of New Attitudes in Human Geography[in persian].
- Farid, Yadaleh (۲۰۰۲), Development, Geography, Geographical Space, Islamic Azad University, Ahar Branch[in persian].
- Haji Yousefi, Amir Mohammad, Norway, Hadi. (2021). Geopolitics, geoeconomics and prospects of Iran-India cooperation in Chabahar. *International Geopolitical Quarterly*, 17 (63), 61-87.
- Heidarifar, Mohammad Raouf, Rezaei, Nasser (۲۰۱۵), Security Requirements and Claims of Kermanshah Province to Improve Border Control, Tehran: Geographical Information Quarterly (Sepehr) No. ۸۹[in persian].
- Hunt, Diana (۲۰۱۹), Economic Theories of Development, translated by Gholamreza Azad (Armaki), Tehran, Printing and Binding, Pardis Danesh.
- Jafari, Mehdi et al. (۲۰۱۷), Presenting an integrated method for ranking the cities of Ilam province in the field of health services, Ilam: Scientific Research Journal of Ilam University of Medical Sciences[in persian].
- Janparvar, Mohsen, Mazandarani, Darya, Ghobasfidi Baigi, Elham, Abbasi, Farid. (2021). Conceptualizing border areas and explaining their shaping parameters. *International Geopolitical Quarterly*, 17 (63), 116-141[in persian].
- Kaviani Rad, Morad (۲۰۱۱), The Geopolitical Ratio of Environmental Security and Sustainable Development (Case Study of Lake Urmia), Tehran: Quarterly Journal of Strategic Studies[in persian].
- Matouf, Sharif (۲۰۰۲), Investigating the phenomenon of regional imbalances against the development of the country and extracting lessons from the development plan of Nehbandan border city for use in compiling the fourth development plan of the country, Tehran: Fourth development plan, Proceedings of the Conference And development prospects[in persian].
- Mirambakov, Destination, Abdkhodaei, Mojtaba. (2022). Kazakhstan and the Silk Road Economic Belt: Opportunities and Challenges. *International Geopolitical Quarterly*, 18 (67), 199-227[in persian].
- Mohammadi, Chenour, Feizi, Zahed (۲۰۱۳), Determining the level of development of Kermanshah cities using HDI index[in persian].
- Rahmani Fazli, Abdolreza, Saeedi, Abbas (۲۰۱۵), Continuity of Development and Security of Border Areas in Semantics, Tehran: Quarterly Journal of the Iranian Geographical Association[in persian].
- Rahnama, Mohammad Rahim, Tavangar, Masoumeh (۲۰۱۰), The Role of Border Cities in the Process of Globalization and Regional Development of Iran Case Study: Border Cities of Khorasan Razavi Province, Tehran: Geopolitical Quarterly[in persian].
- Rashidi, Mustafa, Dalalat, Murad. (2021). Geopolitical relationship and national development strategies in Iran from the perspective of land management. *International Geopolitical Quarterly*, 17 (61), 245-274[in persian].
- Rosto- w.. (1960) The Stages of Economic Growth: Anon-communist Manifesto, Cambridge: Cambridge University press.
- Sardar Shahraki, Ali, Karim, Mohammad Hossein, Sheikh Tabar, Majid (۲۰۱۳), Determining the levels of agricultural and economic development in rural Iran, Tehran: Quarterly Journal of Rural and Development[in persian].
- Shabircheema, J and Rondinelly, Dennis - (1994); Decentralization projects in Asia, translated by: Abbas Hakimi, Rural and Issues Research Center Publication, Tehran [in Persian].
- Shokouei, Hossein, Kazemi, Musa (۲۰۰۲), Sustainable Measurement and Development of Qom, Tehran: Journal of Geographical Research[in persian].
- Todaro, Michael (۱۹۸۵), Economic Development in the Third World, translated by Gholam-Ali Farjadi, Publications of the First Volume Program Organization, ۱۹۸۵, p. ۱۹[in persian].
- Todaro, Mikey (۱۹۸۹), Economic Development in the Third World, translated by Gholam Ali Farjadi (Vol. ۱), Tehran: Program and Budget Organization[in persian].

- Valivand Zamani, Hossein, Moniri, Kamel, Shabani, Mehdi. (2022). Geopolitical reasons for insecurity and underdevelopment of Greater Sistan and Baluchestan in the eighteenth and nineteenth centuries with a historical geopolitical approach. *International Geopolitical Quarterly*, 18 (67), 127-164.
- Zaki, Yashar (۲۰۱۱), Analysis of Axis-Based Theory and its Adaptability to Regional Unbalanced Conditions in Iran, *Regional Geographical Environment*, No. ۱, Winter ۲۰۱۱, pp. ۷۷-۱۰۲ [in persian].

